

In Verbindung mit den in Sösdala rezipierten kontinentalen Einflüssen stehen auch die Überlegungen von Svante Fischer über die materielle Kultur der Veteranen des 5. Jahrhunderts (S. 313–327). Die zurückkommenden Veteranen haben nach Norden verschiedenartige wertvolle römische Güter aber auch das Know-how und nicht zu vergessen, riesige Mengen von Solidi mitgebracht. Interessant ist dabei, dass der Solidi-Strom erst nach dem Zusammenbruch des Hunnenreiches nach Norden zu fließen scheint, ein Umstand, der aber auch vorher die Übernahme von technischem Können nicht unbedingt in Frage stellen kann.

In dem abschließenden Kapitel des Bandes (S. 329–349) versuchen Charlotte Fabeck und Ulf Näsman die lokal-regionale und gleichzeitig global-überregionale Bedeutung der Sösdala- und Fulltofta-Funde hervorzuheben. Angenommen wird ein Herstellungszentrum in einem weiten Gebiet bestimmt durch Funde aus dem ausgehenden 4. und aus der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts, wie die von Untersiebenbrunn im mittleren Donaubecken, Coșovenii de Jos im unteren Donaubecken, Kačín und Wolhynien in der Ukraine sowie Jakuszowice in Südpolen und auch auf der Krim. Wenn die Deponierung von außer Funktion gesetzten Pferdegeschirrtteilen als eine Rezeption reiternomadischer Einflüsse gedeutet

werden mag, scheint die Verzierungsmodalität, Stempelornamentik und Punzierung das Ergebnis lokaler Deutungen stilistischer Ausstrahlungen spätrömischer Werkstätten zu sein. Es sei nur angemerkt, dass neben der Verzierung von Pferdegeschirrtteilen in ähnlicher Art und Weise eine beeindruckende Menge von Objekten ausgeschmückt wurden: Fibeln, Schnallen, weinblattförmige Anhänger und nicht zuletzt Edelmetallgefäße, wie das anschaulich von der goldenen Oenochoe aus dem walachischen Schatzfund von Pietroasa belegt wird.

Besonders wertvoll und unentbehrlich für die weitere Forschung ist der ausführliche und hervorragend illustrierte Katalogteil (S. 353–447).

Das Buch über die Reiter aus Sösdala ist ein prachtvoller Führer durch die bezaubernde Welt der skandinavischen Elite der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts. Es setzt einige alte, seit fast einem Jahrhundert bekannte Pretiosen in ein neues Licht und ist zugleich eine Herausforderung für zukünftige Forschungsvorhaben.

Radu Harhoiu,  
Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”,  
București;  
e-mail: rzharh@yahoo.de.

Florin Mărginean, Ioan Stanciu, Dan Băcuceț-Crișan (eds.), *Locuirea medievală timpurie din Transilvania și vecinătăți / The Early Medieval Habitation from Transylvania and its Surroundings*. Lucrările conferinței naționale *Locuirea medievală timpurie din Transilvania și vecinătăți*, Lipova (jud. Arad), 27–29 octombrie 2016, *Orbis Mediaevalis* I, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2017, 346 p., 61 fig., 20 tabele, 4 hărți incluse în text, 100 pl. (ISBN 978-606-543-860-6)

Volumul cuprinde 14 studii, care au rezultat în urma conferinței naționale intitulate *Locuirea medievală timpurie din Transilvania și vecinătăți*, organizate de Complexul Muzeal Arad, în perioada 27–29 octombrie 2016, la Muzeul Orășenesc Lipova (jud. Arad), sub egida Institutului de Arheologie și Istoria Artei al Academiei Române din Cluj-Napoca. Acest volum constituie, totodată,

începutul unei serii intitulate *Orbis Mediaevalis*, care își propune să valorifice rezultatele cercetărilor arheologice privind civilizația medievală timpurie din spațiul transilvănean în conexiune cu zonele învecinate.

Lucrarea se deschide cu un *Cuvânt înainte / Foreword* (p. 7–11) sub semnătura editorilor, în care sunt exprimate mai ales intențiile științifice

care au stat la baza acestei manifestări științifice. Cu prilejul conferinței, mai aflăm că, la Lipova, a fost vernisată expoziția intitulată *Drum prin vremi. Descoperiri medievale timpurii pe traseul Autostrăzii A1. Tronsonul Arad-Nădlac*. Urmează apoi lista celor 20 de participanți, prezenți la conferință.

Primul articol este semnat de către Norbert Kapcsos, de la Universitatea din Debrecen, și se intitulează *Urmele unei așezări din perioada târzie a epocii sarmatice descoperite la Șagu „Sit A1-1”, județul Arad / Traces of a Settlement from the Late Sarmatian-Period discovered in Șagu „Site A1-1”, Arad County* (p. 13–44). Studiul, după cum rezultă și din titlu, are la bază descoperirile făcute în anul 2013 pe traseul autostrăzii, în dreptul localității Șagu. Au fost surprinse mai multe complexe, constând în: șapte gropi cu funcții diverse, o locuință, o fântână, mai multe șanțuri. Pe baza ceramicii (în special a „oalelor modelate la roata înceată”) și a materialului litic rezultat, așezarea a fost datată în intervalul cuprins între a doua jumătate a secolului al IV-lea și prima jumătate a veacului al V-lea.

Ioan Stanciu, *Câteva aspecte ale locuirii medievale timpurii în partea de nord-vest a României / Some Aspects Regarding the Early Medieval Habitation in the North-West Part of Romania* (p. 45–82). Sub acest titlu apare, de fapt, un consistent studiu, sub semnătura reputatului cercetător clujean, privind așezările medievale din partea de nord-vest a României. Autorul pornește de la analiza unor complexe din așezarea de la Lazuri – *Lubi tag* (jud. Satu Mare), datată în a doua jumătate a secolului al VIII-lea și în prima jumătate a veacului al IX-lea, care a fost precedată, însă, și de o locuire plasată în a doua jumătate a secolului al VI-lea și prima treime sau jumătate a veacului al VII-lea. Cele mai importante aspecte abordate sunt cele legate de: structurile construite la suprafața vechiului nivel de călcare, a căror identificare, indiferent de rostul lor, este dificilă, și de existența unor construcții sau amenajări cu funcții complementare celor ale locuințelor (dependințe, anexe gospodărești). Referitor la această ultimă chestiune, sunt aduse în discuție „gropile” dreptunghiulare și cele dreptunghiular-alungite, în legătură cu care există

indicii ale existenței unei elevații constructive oarecare, și structurile „în formă de jgheab”. Analiza acestora este plasată într-un larg context, cel al Europei central-estice în vremea Khaganatului avar, și chiar depășind uneori aceste limite.

Călin Cosma, *Considerații privind tipologia și cronologia spadelor, a săbiilor și a paloșelor din secolele VII–VIII descoperite în Transilvania, Maramureș și Banatul Românesc / Considerations Regarding the Typology and Chronology of 7<sup>th</sup> and 8<sup>th</sup> Centuries Swords, Sabers, and Broadswords Discovered in Transylvania, Maramureș, and the Romanian Banat* (p. 83–110). Autorul, cunoscut pentru preocupările sale privind perioada secolelor VIII–X, aduce în discuție un număr de 14 piese descoperite în 13 localități – 12 cimitire din epoca avară și o așezare (Sfântu Gheorghe). Acestea constau în: o spadă (Dudeștii Vechi), două săbii (Cicău, Teiuș) și 11 paloșe (Unirea/Vereșmort, Noșlac, Săcueni, Sânpetru German, Sfântu Gheorghe, Spâlnaca, Teiuș, Aiudul de Sus, Valea lui Mihai, Dindești, Timișoara). În cazul paloșelor, caracterizate în literatura de specialitate și ca „spade cu un singur tăiș”, autorul identifică trei tipuri, două dintre acestea având la rândul lor două variante. Pornind de la caracteristicile tipologice, analogii, context, ajunge să nuanțeze cronologia acestor artefacte, pe care le încadrează în secolele VII–VIII, pentru fiecare tip și variantă propunând însă un interval cronologic mai restrâns.

Coralia Dorina Bonta, *Construction Elements of the Houses from Jucu de Sus, Cluj County (8<sup>th</sup>–9<sup>th</sup> Centuries Settlement) / Elemente din construcția locuințelor de la Jucu de Sus, jud. Cluj (așezarea din secolele VIII–IX)* (p. 111–140). Articolul introduce în circuitul științific o mare parte a cercetărilor de la Jucu de Sus (jud. Cluj), și anume 16 complexe, definite ca locuințe, din așezarea datată în secolele VIII–IX. Au fost analizate elementele de construcție: groapa – dimensiuni, formă, adâncime, orientare, prezența stâlpilor de susținere a pereților și acoperișului; prezența instalațiilor de încălzit – tipul și poziționarea acestora în cadrul locuinței. Au rezultat șase tipuri de complexe, în funcție de absența sau prezența și distribuția stâlpilor de susținere. Se constată o preponderență a locuințelor de formă pătrată, cu suprafețe care

depășesc adesea 9 mp, cele mai numeroase având adâncimile între 0,20 și 0,40 m. Aceste caracteristici constituie oarecum o particularitate locală, în epocă predominând forma rectangulară a locuințelor și adâncimile ceva mai mari.

Florin Mărginean, *O așezare din perioada avară târzie și urme de locuire din vremea arpadienilor la Mureșul de Jos. Descoperirile arheologice de la Pecica „Est/Smart Diesel”, jud. Arad / A Settlement from Late Avar Period and Traces of Habitation from Árpáadian Time in the Lower Mures. Archaeological Discoveries from Pecica „Est/Smart Diesel”, Arad County* (p. 141–184). În acest studiu, ne sunt prezentate rezultatele cercetărilor preventive de la Pecica, din punctul denumit convențional „Est/Smart Diesel”, epocii medievale aparținându-i 26 de complexe – 16 complexe din perioada avară și 10 din cea arpadiană. Complexele din perioada avară constau din: un mormânt (a cărui analiză antropologică face obiectul articolului următor), patru locuințe, trei anexe gospodărești, opt șanțuri. Complexele din perioada arpadiană sunt reprezentate în principal de șase gropi și patru aglomerări care pot fi atribuite unor structuri gospodărești. Autorul se pronunță în ambele cazuri asupra tipului de așezare din care fac parte complexele respective, apoi analizează materialele rezultate. În privința ceramicii, care constituie categoria de materiale cea mai numeroasă, au fost urmărite tehnologia de producere, formele și decorul. Pe baza caracteristicilor acesteia, prima așezare a fost datată în secolul al VIII-lea, iar cea de-a doua în veacul al XII-lea. La finalul articolului se află și o utilă analiză arheozoologică preliminară asupra materialului osteologic animal provenit din cele două așezări.

Luminița Andreica-Szilagyí, *Analiza antropologică a unui mormânt din perioada avară de la Pecica „Est/Smart Diesel”, jud. Arad / Anthropological Analysis of a Grave from Avar Age in Pecica “Est/Smart Diesel”, Arad County* (p. 185–188). Analiza antropologică a vizat resturile scheletice aparținând unui subadult (*infans I*), vârsta estimată fiind de 5–6 ani. Pe craniul acestuia au fost identificate urme ale hyperostosei porotice. Aceleași afecțiuni, combinate cu malnutriția, au fost

identificate și pe alte schelete din necropola avară târzie de la Nădlac.

Dan Băcuet-Crișan, *Despre cuptorul de olar din perioada medievală timpurie descoperit la Sighișoara „Dealul Viilor” – sector Necropolă (jud. Mureș). Observații privind tehnica de modelare a ceramicii și cronologia. Comparații cu olăria medievală timpurie modelată la roata rapidă din spațiul nord-vestic al României / About the Early Medieval Pottery Kiln Discovered in Sighișoara “Dealul Viilor” – Necropolă Sector (Mureș County). Observations on Chronology and the Pottery Modelling Technology. Comparisons with the Early Medieval Pottery Made on the Fast Turning Potters’ Wheel in the North-Western Part of Romania* (p. 189–210). Autorul pornește de la un recent articol al domnilor Daniel Spănu și Erwin Gáll<sup>2</sup>, în care este prezentată o descoperire cu adevărat rară pentru această perioadă și o reanalizează după propriile criterii. Revine în discuție o întrebare mai veche, chiar ușor obsesivă în unele medii științifice: ceramica produsă în veacul al VIII-lea a fost lucrată majoritar la roata înceată sau la roata rapidă? În opinia noastră, terminologia corectă ar fi „ceramică produsă la roată învârtită încet sau rapid”. Spre deosebire de autorii articolului menționat, domnul Dan Băcuet-Crișan ajunge la concluzia că marea majoritate a ceramicii din cuptorul de la Sighișoara – *Dealul Viilor* a fost lucrată la roata rapidă și nu la cea înceată. Pe baza unor analogii, mai consideră că acest complex se datează cu câteva decenii mai timpuriu, adică în prima jumătate a secolului al VIII-lea (eventual începând de la sfârșitul secolului al VII-lea) și nu pe la mijlocul secolului (eventual a doua jumătate), așa cum apreciaseră autorii articolului, care se bazaseră pe contemporaneitatea cuptorului cu așezarea din secolul al VIII-lea situată din apropiere. Aproape inevitabil este adusă în discuție legătura dintre perpetuarea acestei tehnici superioare de modelare a ceramicii care este roata rapidă și supraviețuirea unei populații romanizate, păstrătoare a acestei moșteniri tehnologice.

<sup>2</sup> Daniel Spănu, Erwin Gáll, *Cuptorul de olar din secolul al VIII-lea p. Chr. de la Sighișoara – Dealul Viilor*, MCA S.N. 12, 2016, p. 177–203.

Ar mai fi putut fi invocate, în sprijinul uneia sau alteia dintre teorii, și importul de tehnologie sau existența unor olari itineranți veniți din imperiu.

Cristina Paraschiv-Talmațchi, *Considerații privind tipurile de locuințe medievale timpurii din Dobrogea / Considerations Regarding the Types of Early Medieval Dwellings in Dobrudja* (p. 211–230). Singurul studiu din acest volum care are ca obiect descoperiri din afara bazinului carpatic constă într-o sinteză consistentă privind locuințele din secolele VIII–XII din Dobrogea. Bazându-se pe cercetări, mai vechi și mai noi, în peste 20 de situri, care au scos la iveală câteva sute de complexe de locuit, autoarea stabilește existența a două tipuri principale: bordeie și locuințe de suprafață – ambele fiind răspândite, de altfel, pe un spațiu mult mai larg. Au fost analizate amănunțit elementele constructive pentru ambele categorii de locuințe (forme, dimensiuni, adâncimi, stâlpii, pereții, intrarea, amenajările interioare, acoperișul), fiind evidențiate particularitățile zonale. Pentru perioada aflată în discuție, predomină locuințele adâncite în pământ. Construirea unei locuințe poate fi influențată de mai mulți factori, cum ar fi: clima, resursele materiale locale, mijloacele tehnice, posibilitățile beneficiarului, modul de adaptare la teren și la spațiul din așezare etc. Dincolo de elementele aduse în discuție, articolul reprezintă și o succintă trecere în revistă a cercetărilor arheologice privind așezările dobrogene din perioada menționată.

Claudia Urduzia, Zeno Karl Pinter, *Materiale romane refolosite în așezări medievale de pe valea Secașului (jud. Sibiu) / Roman Materials Reused in Medieval Settlements from the Valley of Secaș (Sibiu County)* (p. 231–254). Pe traseul autostrăzii A1 Sibiu – Orăștie, în zona Miercurea Sibiului, au fost scoase la iveală mai multe așezări din epoci diverse. Patru dintre acestea, totalizând sute de complexe, extrem de importante, aparțineau secolelor XII–XIII<sup>3</sup>. În studiul de față, cei doi autori scot în evidență o serie de materiale romane constând în cărămizi, tegulae, olane, pietre

prelucrate etc., care au fost reutilizate la pavarea unor locuințe și mai cu seamă în componența diverselor cuptoare și a vetrelor din așezările medievale. Fenomenul nu este nou, fiind întâlnit aproape în toate locurile în care vestigiile romane se aflau în proximitatea vetrelor medievale, și indică adaptabilitatea comunităților medievale la resursele aflate în imediata apropiere.

Keve László, *Tipuri de vase ceramice din perioada arpadiană, în Scaunul Mureș / Árpadian Age Ceramic Vessel Types from Mureș Seat* (p. 255–270). În acest studiu, au fost cartate descoperirile ceramice din 19 situri răspândite pe cuprinsul a nouă localități din Scaunul Mureș, cele mai importante fiind Morești și Sângeorgiu de Mureș – fiecare cu câte șase puncte. S-au identificat cinci tipuri de vase: vase borcan și varianta cu gât cilindric canelat, castroane, căldări de lut, vase de tip butelie (urcior) și tăvițe de lut. A rezultat o foarte clară și concisă radiografie, reflectând stadiul cercetărilor, privind categoriile de vase utilizate în acest mic areal, de la sfârșitul secolului al XI-lea și până în veacul al XIII-lea.

Sándor Romát, *Valea lui Mihai (Érmihályfalva) – Jánostelke. Problematika identificării unei așezări arpadiane / Valea lui Mihai (Ér mihályfalva) – Jánostelke The Issue of Identifying an Árpadian Settlement* (p. 271–280). Autorul ne prezintă materialele provenind dintr-o cercetare de suprafață care a avut loc în partea nord-vestică a orașului Valea lui Mihai (jud. Bihor). Acestea constau în vase borcan, căldări de lut, o fusaiolă și o monedă de tip Friesach (Eberhard II de Salzburg – 1200–1246). Pe baza lor, s-a presupus existența unei așezări care a ființat aici între sfârșitul secolului al XII-lea și prima parte a veacului al XIII-lea (poate până la 1241 – n.n.).

Dan Băcuceț-Crișan, Zsolt Csók, *O locuință medievală timpurie descoperită la Ip „Dealul Bisericii” (județul Sălaj) / An Early Medieval Dwelling Discovered in Ip “Dealul Bisericii” (Sălaj County)* (p. 281–300). Autorii ne înfățișează o locuință de suprafață de plan rectangular cu fundul ușor adâncit (cca 20 cm) și cu o instalație de încălzire constând dintr-un cuptor alcătuit din pietre, distrus însă, din păcate, de un complex mai târziu. Din inventarul acesteia făceau parte

<sup>3</sup> Zeno Karl Pinter, Claudia Urduzia, ... *Custodes confinium, vulgo ewrii... Cercetări arheologice în așezarea medievală de la Miercurea Băi – Cunța*, București, 2015.

mai multe oale, o tăviță de lut, un țest, un vas amforoidal, o greutate de lut, o fusaiolă, un cuțit și un topor de fier. Pe baza materialelor enumerate, complexul a fost datat în secolul al XI-lea, eventual în prima parte a veacului al XII-lea.

Maria Crîngaci Țiplic, *Practica depunerii de monede în cimitirele din Transilvania (secolele XI–XIII). Interpretări și perspective / The Practice of Depositing Coins in Cemeteries in Transylvania (11<sup>th</sup>–13<sup>th</sup> Centuries). Interpretations and perspectives* (p. 301–332). Autoarea face o trecere în revistă a necropolelor din Transilvania veacurilor XI–XIII în care s-a înregistrat fenomenul depunerii de monede. Sunt analizate o serie de chestiuni, dintre care amintim: emisiunile monetare depuse în morminte, frecvența depunerii monedelor în cimitire, numărul monedelor depuse în mormânt, poziția acestora în raport cu defunctul și, desigur, funcția monedei. Referitor la acest ultim aspect, au fost identificate șase posibile funcții, începând cu mult discutatul rol de „obol al lui Charon” și continuând cu moneda ca podoabă/amuletă/ talisman, ca ofrandă funerară, ca simbol al statutului social, al statutului religios ori chiar ca simbol al memoriei sociale în cadrul unor societăți aflate în formare. În final, sunt aduse în discuție și chestiuni legate de cronologie – apariția, răspândirea și dispariția monedelor în necropole.

Dan Culic, *Monumente uitate (II). Bisericile medievale dispărute din județul Sălaj. Ruina unei biserici medievale din hotarul satului Cheud / Forgotten Monuments (II). Lost Medieval Churches in County of Sălaj. The Ruin of a Medieval Church from the Territory*

*of the Village of Cheud* (p. 333–344). Acest articol, care se dorește a fi al doilea din seria *Monumentelor uitate*, are ca obiect ruinele unei biserici identificate în hotarul satului Cheud (com. Năpradea). Monumentul, din punct de vedere planimetric, aparține tipului bisericilor-sală cu anumite particularități, momentul constructiv situându-se probabil în veacul al XIII-lea. În continuare, a fost inclus și textul jurnalului de șantier al cercetărilor efectuate de către Sergiu Iosipescu și Georgeta Iuga la acest obiectiv în anul 1989.

La finalul lucrării (p. 345–346) se află o listă unitară a abrevierilor utilizate de autori pe parcursul textelor.

Prin largul palier cronologic (secolele IV–XIII), problematică, materiale și informații diverse cuprinse, considerăm apariția acestei lucrări de bun augur pentru medievistica din România, cu atât mai mult cu cât se dorește a fi debutul unei serii. Ar mai fi de adăugat faptul că majoritatea studiilor din acest volum au la bază săpături arheologice preventive, prilejuite de diverse lucrări de infrastructură, care s-au dovedit în ultima perioadă un adevărat motor al cercetării arheologice. Cartea a apărut în condiții grafice foarte bune, așa cum ne-a obișnuit Editura Mega din Cluj-Napoca în privința lucrărilor cu un conținut arheologic, fapt care trebuie apreciat ca atare.

Adrian Ioniță,  
Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”,  
București;  
e-mail: aionita67@yahoo.com.

